

»[ANTIJ-DÜHRINGIN] VANHA ESIPUHE.
DIALEKTIIKASTA

Tämä työ ei ole suinkaan syntynyt »sisäisestä kutsumuksesta». Päinvastoin, ystäväni Liebknecht voi todistaa, kuinka paljon hän sai nähdä vaivaa ennen kuin sai minut taivutetuksi valottamaan kriittisesti herra Dühringin uusinta sosialistista teoriaa. Kun kerran päätin siihen ryhtyä, minulla ei ollut valittavana muuta mahdollisuutta kuin tutkia tätä teoriaa, joka ilmoittaa olevansa erään uuden filosofisen järjestelmän viimeisin käytännöllinen hedelmä, tutkia sitä tuon järjestelmän yhteydessä ja samalla järjestelmää itseään. Minun oli siis pakko seurata herra Dühringiä sille laajalle alueelle, jossa hän puhuu kaikista mahdollisista asioista ja vielä muustakin. Niin syntyi kirjoitussarja, joka ilmestyi vuoden 1877 alussa Leipzigin »Vorwärtsissä»³⁹ ja esitetään tässä yhtenäisenä.

Kun tuon kaikesta itsekehusta huolimatta hyvin mitättömän järjestelmän arvostelu tapahtuu tässä itse asian vaatimalla perusteellisuudella, voidaan sitä puolustella kahdella seikalla. Toisaalta tämä arvostelu on antanut minulle tilaisuuden kehittää myönteisesti käsitystäni eri tiedonalojen kiistakysymyksistä, joita kohtaan tänään tunnetaan yleistä tieteellistä tai käytännöllistä mielenkiintoa. Ja vaikka en lainkaan pyri asettamaan herra Dühringin järjestelmää vastaan toista järjestelmää, niin toivottavasti lukijalta ei jää huomaamatta sisäinen yhtenäisyys minunkaan esittämissäni katsomuksissa niin monenlaista kuin käsiteltävänä oleva aines onkin.

Toisaalta »järjestelmää luova» herra Dühring ei ole yksinäinen ilmiö nykysaksalaisessa todellisuudessa. Viime aikoina on Saksassa kasvanut tusinoittain filosofisia ja erityisesti luonnonfilosofisia järjestelmiä kuin sieniiä sateella, puhumattakaan lukemattomista uusista politiikan, taloustieteen ym. systeemeistä. Samoin kuin nykyaikaisessa valtiossa edellytetään, että jokainen kansalainen pystyy arvioimaan kaikkia kysymyksiä, joista hänen on äänestettävä; samoin kuin taloustieteessä oletetaan, että jokainen ostaja on myös

kaikkien niiden tavaroiden tuntija, joita hän joutuu ostamaan eläkkeeseen, — samoin pitäisi nyt tieteessäkin olettaa. Jokainen voi kirjoittaa kaikkesta, ja »tieteen vapaus» onkin juuri sitä, että siitä vasta kirjoitetaan, mitä ei ole tutkittu, ja että tämä esitellään ainoana tiukasti tieteellisenä metodina. Herra Dühring on tämän kursailemattoman valetieteen kuvaavimpia tyyppisiä. Meidän päivinämmä tämä valetiede työntäytyy kaikkialla Saksassa etualalle ja peittää kaiken korkealentoisella suunsoitollaan. Korkealentoista suunsoittoa runoudessa, filosofiassa, taloustieteessä, historiankirjoituksessa, korkealentoista suunsoittoa oppituolista ja puhujalavalta, korkealentoista suunsoittoa kaikkialla, korkealentoista suunsoittoa keuhuttaessa omaa ylemmyyttä ja syvämielisyyttä erotukseksi toisten kansakuntien yksinkertaisesta latteanvulgaarista suunsoitosta, korkealentoista suunsoittoa Saksan äyllisen teollisuuden luonteenomaisimpana ja joukoittaisimpana tuotteena, halpaa mutta huonoa, aivan kuin muitakin saksalaiset valmistet, joiden mukana se ei valitettavasti ollut Philadelphian edustettuna.⁴⁰ Vieläpä saksalainen sosialismikin, erittäinkin herra Dühringin näytettyä hyvää esimerkkiä, ahkeroin nykyisin varsin innokkaasti korkealentoisen suunsoiton alalla; se että käytännön sosiaalidemokraattinen liike antaa tämän korkealentoisen suunsoiton niin vähän johtaa itseään harhaan, on jälleen todistus työväenluokan merkittävän terveestä luonteesta maassamme, missä tällä hetkellä miltei kaikki muu, luonnontiedettä lukuun ottamatta, on sairaana.

Kun Nägeli Münchenin luonnontutkijain kokouksessa lausui käsityksensä, että inhimillinen tieto ei tule milloinkaan saamaan kaikkitietävyyden luonnetta, niin ilmeisesti herra Dühringin aikaansaannot ovat jääneet hänelle tuntemattomiksi. Nämä aikaansaannot ovat pakottaneet minut seuraamaan niitä myös erällä sellaisilla aloilla, joilla pystyn korkeintaan liikkumaan vain harrastelijan ominaisuudessa. Tämä koskee erityisesti erilaisia luonnontieteen haaroja, missä näihin saakka on pidetty kaikkea muuta kuin vaatimattomuutena sitä, että »maallikko» halusi sanoa siihen sanansa. Mutta minua rohkaisee jossakin määrin niin ikään Münchenissä esitetty, toisaalla lähemmin kosketteleman herra Virchowin lausunto, että jokainen luonnontutkijakin on oman erikoisalansa ulkopuolella vain puoliksi tietävä⁴¹, yksinkertaisesti sanoen maallikko. Samoin kuin tuollaisella erikoisalantuntijalla on lupa ja pakkokin silloin tällöin siirtyä naapurialueille ja samoin kuin näiden alojen erikoistuntijat antavat hänelle anteeksi sanonnan avuttomuuden ja pienet epätasuuksudet, samoin olen minäkin ottanut itselleni vapauden esittää joitakin luonnon tapahtumia ja lakeja esimerkkinä, jotka vahvistavat minun yleistereettisiä käsityksiäni, ja voinen luottaa saavani osakseni samaa suopeutta. Jokaisen, joka käsittelee teoreettisia kysymyksiä, on pakko ottaa lukuun nykyikäisen luonnontieteen tulokset yhtä vääjäämättömästi kuin nykyiset luonnontutkijat näkevät tahtoen tai tahtomattaan olevansa pakotettuja tulemaan

yleisteoreettisiin päätelmiin. Ja tässä tapahtuu tietty kompensatio. Jos teoreetikot ovat puoliksi tietäviä luonnontieteen alalla, niin nykyiset luonnontutkijat ovat sitä tosiasiallisesti yhtä suuressa määrin teorian alalla, sillä alalla, mitä tähän saakka on nimitetty filosofiaksi.

Kokemusperäinen luonnontutkimus on kasannut niin suunnattoman määrän positiivista tietoainesta, että sen systemaattinen ja sisäistä yhteyttä vastaava järjestäminen kullakin eri tutkimusalalla on tullut suorastaan väistämättömäksi pakoksi. Yhtä välttämätöntä on saattaa erilliset tutkimusalat oikeaan yhteyteen keskenään. Mutta tällöin luonnontiede astuu teoreettiselle alueelle, ja täällä osoitautuvat empiiriset menetelmät kestävämmiksi, täällä voi auttaa vain teoreettinen ajattelu. Mutta teoreettinen ajattelu on myötäsyttyinen ominaisuus vain taipumuksena. Tätä taipumusta täytyy kehittää ja kasvattaa, ja siihen ei vielä nykyisinkään ole muuta keinoa kuin koko tähänastisen filosofian tutkiminen.

Jokaisen aikakauden, siis meidänkin aikakautemme, teoreettinen ajattelu on historiallinen tuote, joka eri aikoina saa hyvin erilaisia muotoja ja samalla hyvin erilaisen sisällön. Ajattelun tiede on siis kuten jokainen muukin tiede historiallista tiedettä, tiedettä inhimillisen ajattelun historiallisesta kehityksestä. Ja tämä on tärkeätä myös ajattelun käytännöllisessä soveltamisessa empiirisille alueille. Sillä ajattelun lakien teoria ei ensiksikään ole suinkaan kerta kaikkiaan päätetty »ikuinen totuus», niin kuin poroporvarin järki sen käsittää logiikasta puheen ollen. Itse muodollinen logiikka on Aristoteleesta alkaen tähän päivään saakka ollut kiivaiden väittelyjen aluetta. Ja dialektiikkaa on näihin saakka enemmän tai vähemmän täsmällisesti tutkinut vain kaksi ajattelijaa, Aristoteles ja Hegel. Mutta juuri dialektiikka on nykyiselle luonnontieteelle tärkein ajattelun muoto, sillä se yksin tarjoaa analogian ja samalla selitysmetodin luonnossa esiintyvälle kehitysprosessille, yleisille yhteyksille ja siirtymiselle tutkimusalalta toiselle.

Toiseksi, tutustuminen inhimillisen ajattelun kehityskulkuun, eri aikoina esiintyneisiin käsityksiin ulkomaailman yleisistä yhteyksistä on tarpeen teoreettiselle luonnontieteelle siitakin syystä, että se antaa mittapuun sen itsensäkin esittämien teorioiden arvioimiselle. Mutta filosofian historian riittämätön tunteminen pistää täällä melko usein ja räikeästi esiin. Väittämät, jotka filosofiassa on esitetty vuosisatoja takaperin ja jotka on filosofisesti loppuun käsitelty, esiintyvät teoretisoivilla luonnontutkijoilla melko usein säkenöivinä viisauksina ja niistä jopa tulee muoti joksikin aikaa. Kun mekaaninen lämpöteoria on tukenut uusilla todistuksilla väittämää energian säilymisestä ja tuonut tämän väittämän jälleen etualalle, se on kieltämättä ollut tuolle teorialle suuri menestys; mutta olisikohan tuo väittäjä mahtanut esiintyä jonakin niin ehdottomasti uutena, jos herrat fyysikot olisivat muistanee, että jo Descartes oli sen esittänyt? Siitä saakka kun fysiikka ja kemia ovat alkaneet jälleen

operoida miltei yksinomaan molekyyeilla ja atomeilla, on muinais-kreikkalainen atomistinen filosofia välttämättömästi astunut jälleen etualalle. Mutta kuinka pintapuolisesti parhaimmatkin luonnontieteilijät sitä käsittelevät! Niinpä Kekulé («Kemian tavoitteet ja saavutukset») kertoo sen olevan lähtöisin Demokritokselta (eikä Leukippokselta) ja väittää Daltonin ensimmäisenä oletaneen laadullisesti erilaisten alkuatomien olemassaolon ja ensimmäisenä päätelleen niillä olevan erilaisia, eri alkuaineille ominaisia painoja, vaikka Diogenes Laërtioksella on luettavissa (X, §§ 43—44 ja 61), että jo Epikuros arveli atomien olevan erilaisia ei vain kooltaan ja muodoltaan, vaan myös painoltaan ja että hän siis tunsikin jo tavallaan atomien painon ja koon.

Vuosi 1848, joka muutoin ei saanut Saksassa mitään kunnollista aikaan, aiheutti siellä ainoastaan filosofian alalla täyskäännöksen. Samalla kun kansakunta ryntäsi käytännön alalle, pani toisaalla alulle suurteollisuuden ja keinottelun, toisaalla Saksassa siitä lähtien alkaneen luonnontieteen valtavan nousun, jonka ensimmäisinä matkasaarnaajina esiintyivät pilakuvatyyppit Vogt, Büchner jne., — se sanoutui päättävästi irti berliiniläisen vanhahegeliläisyyden hiekkään juuttuneesta klassisesta saksalaisesta filosofiasta. Berliiniläinen vanhahegeliläisyys oli sen täysin ansainnut. Mutta kansakunta, joka tahtoo pysyä tieteen tasalla, ei voi tulla toimeen ilman teoreettista ajattelua. Hegeliläisyyden mukana heitettiin yli laidan myös dialektiikka juuri sillä hetkellä, jolloin luonnon tapahtumien dialektinen luonne tuli vastustamattomana näkyviin ja jolloin siis vain dialektiikka saattoi auttaa luonnontiedettä pääsemään teoreettisista vaikeuksista, — ja vajottiin siten avuttomana jälleen vanhaan metafysiikkaan. Yleisön keskuudessa rehottivat siitä lähtien toisaalta poporvarin mielen mukaisiksi sepitetty Schopenhauerin ja myöhemmin vielä Hartmanninkin latteat järkeilyt, toisaalta jonkun Vogtin ja Büchnerin vulgaari matkasaarnaaja-materialismi. Yliopistoissa kilpailivat keskenään mitä erilaisimmat eklektisismilajit, joille oli yhteistä vain se, että ne oli kyhätty kokoon pelkistä menneiden filosofioiden jätteistä ja olivat yhtäläillä metafyyysisiä. Klassisen filosofian jäännöksistä pelastui vain tietynlainen uuskantilaisuus, jonka viimeinen sana oli ikuisesti tiedostamaton olio sinänsä, siis se palanen Kantin oppia, joka vähiten ansaitsi tulla säilytetyksi. Lopputuloksena oli nyt vallitseva teoreettisen ajattelun rikkinäisyys ja sekavuus.

Nykyään voi tuskin ottaa käteensä teoreettista luonnontieteen kirjaa saamatta vaikutelmaa, että luonnontutkijat itse tuntevat, kuinka suuresti tämä rikkinäisyys ja sekavuus heitä hallitsee ja että nykyisin käytössä oleva niin sanottu filosofia ei tarjoa heille kerrassaan mitään ulospääsyä. Eikä siinä todellakaan ole mitään muuta ulospääsyä, mitään muuta mahdollisuutta päästä selvyyyteen kuin muodossa tai toisessa tapahtuva paluu metafyyysisestä ajattelusta dialektiseen.

Tämä paluu voi tapahtua erilaisia teitä. Se voi lyödä itsensä läpi luonnonvoimaisesti, pelkkien luonnontieteellisten keksintöjen voimalla, kun nämä eivät enää mahdu vanhaan metafyyseen Prokrusteen vuoteeseen. Mutta se on pitkäaikainen ja raskas prosessi, jossa on voitettavana äärettömän paljon tarpeetonta kahnausta. Se on suurimmaksi osaksi jo käynnissä, erityisesti biologiassa. Sitä voidaan hyvin paljon lyhentää, jos teoreettisen luonnontieteen edustajat haluavat lähemmin tutustua dialektiseen filosofiaan sen historiallisissa muodoissa. Näiden muotojen joukossa on varsinkin kaksi, jotka voivat olla nykyajan luonnontieteelle erittäin hedelmällisiä.

Ensimmäinen on kreikkalainen filosofia. Siinä dialektinen ajattelu esiintyy vielä luonnonvaraisessa yksinkertaisuudessa, niiden hellien esteiden* häiritsemättä, joita 1600- ja 1700-luvun metafysiikka — Bacon ja Locke Englannissa, Wolff Saksassa — asetti itselleen ja joilla se sulki itseltään tien yksittäisen ymmärtämisestä kokonaisuuden ymmärtämiseen, pääsyn olioiden yleisen yhteyden käsittämiseen. Kreikkalaiset — juuri siitä syystä, etteivät he vielä olleet ehtineet luonnon jäsentelyyn, sen erittelyyn — tarkastelevat luontoa kokonaisuutena, pääpiirteissään. Luonnonilmiöiden yleistä yhteyttä ei todisteta yksityiskohtaisesti, se on kreikkalaisille välittömän havainnoinnin tulos. Siinä on kreikkalaisen filosofian riittämättömyys, minkä vuoksi sen on myöhemmin täytynyt väistyä toisenlaisten katsomustapojen tieltä. Mutta siinä on myös sen ylivoimaisuus kaikkiin sen myöhempiin metafyyisiin vastustajiin nähden. Kun metafysiikka oli oikeassa kreikkalaisiin nähden yksityiskohdissa, olivat kreikkalaiset metafysiikkaan nähden oikeassa pääpiirteissä. Tämä on yksi syy siihen, miksi meidän on pakko filosofiassa, kuten niin monilla muillakin aloilla, palata yhä uudelleen tuon pienen kansan aikaansaannoksiin, kansan, jonka universaalinen lahjakkuus ja toiminta on varmistanut sille ihmiskunnan kehityshistoriassa paikan, jollaista mikään muu kansa ei voi milloinkaan vaatia itselleen. Mutta toinen syy on se, että kreikkalaisen filosofian moninaisissa muodoissa ovat miltei kaikki myöhemmät katsantotavat jo idulla syntymissään. Sen vuoksi on teoreettisenkin luonnontieteen samoin pakko, jos se haluaa seurata nykyisten yleisten väittämiensä synty- ja kehityshistoriaa, palata kreikkalaisiin. Tämän seikan oivaltaminen voittaa yhä enemmän alaa. Yhä harvinaisemmiksi käyvät ne luonnontutkijat, jotka itse käytellessään kreikkalaisen filosofian jäänteitä, esim. atomioppia, ikuisina totuuksina katsovat baconilaisittain ylväästi alas kreikkalaisiin, koska näillä ei ollut kokemuseräistä luonnontiedettä. Olisi vain toivottavaa, että tämä ymmärtämys edistyisi ja johtaisi kreikkalaisen filosofian todelliseen tuntemukseen.

Toinen dialektiikan muoto, joka on lähinnä juuri saksalaisia luonnontutkijoita, on klassinen saksalainen filosofia Kantista He-

* Sanonta »hellät esteet» (holde Hindernisse) on Heinen runosarjasta »Uusi kevät», Prologi. *Toim.*

geliin. Siinä on jo aluksi jotakin, sillä edellä mainitun uskantilaisuuden ulkopuolellakin Kantiin palaaminen on jälleen tulossa muotiin. Sen jälkeen kun on huomattu, että Kant on kahden nerokkaan hypoteesin alkuunpanija, joita ilman nykyinen teoreettinen luonnontiede ei pääse askeltakaan eteenpäin — aikaisemmin Laplaceen liitetyn aurinkokunnan syntyteorian ja nousuveden aiheuttaman Maan pyörimisliikkeen hidastumisen teorian — Kant on päässyt jälleen ansaitsemaansa kunniaan luonnontutkijain keskuudessa. Mutta dialektiikan oppiminen Kantilta olisi tarpeettoman vaivalloista ja epäkiitollista työtä, sen jälkeen kun on olemassa laaja, vaikkakin aivan väärästä lähtökohdasta kehitelty dialektiikan esitys *Hegelin* teoksissa.

Sen jälkeen kun toisaalla tämän väärän lähtökohdan ja Berliinin hegeliläisyyden avuttoman rämettymisen suurelta osaltaan oikeuttama reaktio »luonnontutkimusta» vastaan on saanut purkautua ja on lopulta madaltunut pelkäksi haukkumiseksi ja kun toisaalta käytössä ollut eklektinen metafysiikka on niin loistavasti jättänyt luonnontieteen pulaan sen teoreettisten tarpeiden kohdalla, voi ehkä jälleen käydä mahdolliseksi mainita luonnontieteilijöille vielä kerran Hegelin nimi aiheuttamatta sillä tuota Veitin tanssia, jossa herra Dühring niin rattoisasti kunnostautuu.

Ennen kaikkea on todettava, että tässä ei ole suinkaan kysymys Hegelin lähtökohdan puolustamisesta; sen, että henki, ajatus, idea on alkuperäinen ja todellinen maailma vain idean jäljennös. Siitä oli jo Feuerbach luopunut. Kaikki olemme yhtä mieltä siitä, että jokaisella tieteen alalla — niin luonnon kuin historiinkin alalla — on lähdettävä tietyistä *tosiasioista*, siis luonnontieteessä materian erilaisista esineellisistä ja liikemuodoista; että siis teoreettisessakaan luonnontieteessä ei saa soviittaa tosiasioihin sepiteltäviä yhteyksiä, vaan yhteydet on löydettävä tosiasioista, ja kun ne on löydetty, näytettävä ne mikäli mahdollista kokemustietä toteen.

Yhtä vähän voi kysymys olla Hegelin järjestelmän sen dogmaattisen sisällön pönkittämisestä, jota Berliinin vanhemman ja nuoremman linjan hegeliläiset ovat saarnanneet. Idealistisen lähtökohdan mukana kaatuu myös sille rakennettu järjestelmä, siis erityisesti myös Hegelin luonnontutkimusfilosofia. On kuitenkin muistutettava siitä, että luonnontieteellinen polemiikki Hegeliä vastaan, mikäli siinä on häntä yleensä oikein ymmärretty, on kohdistunut vain seuraavaan kahteen kohtaan: idealistiseen lähtökohtaan ja tosiasioihin mielivaltaisesti suhtautuvaan järjestelmän sepittelyyn.

Kaiken tämän poistamisen jälkeen jää vielä Hegelin dialektiikka. Marxin ansio on, että hän ensimmäisenä nosti jälleen esiin, vastapainoksi »suuttuvalle, vaativaiselle ja keskinkertaiselle jäljittelijäjoukkioille, joka nyt soittaa ensi viulua... Saksassa»*, unohdetun dialektisen metodin, sen yhteyden Hegelin dialektiikkaan samoin

* Ks. tämän julkaisun 2. osaa, s. 85. *Toim.*

kuin sen eronkin tästä, ja samanaikaisesti sovelsi »Päämassa» tätä metodia erään empiirisen tieteen, kansantaloustieteen, tosiasioihin. Ja tämän hän teki sellaisella menestyksellä, että jopa Saksassakin uudempi taloustieteellinen koulukunta kohoaa vulgaarin vapaakauppa-atteen yläpuolelle vain sen ansiosta, että se jäljentää Marxia (melko usein väärin) ollen arvostelevana häntä.

Hegelin dialektiikassa samoin kuin hänen järjestelmänsä kaikissa muissakin haarautumissa on vallitsevana kaiken todellisen yhteyden ylösalaisin kääntäminen. Mutta, kuten Marx sanoo: »Se, että dialektiikka Hegelin käsissä tulee mystilliseksi, ei suinkaan ole estänyt häntä ensimmäisenä esittämästä dialektiikan yleisiä liikkeenmuotoja sisällyksekkäästi ja tietoisesti. Dialektiikka vain seisoo hänen teoksissaan pääläellään. Se on pyöräytettävä jaloilleen, että voisi sen mystisen ulkokuoren alta löytää järjellisen ytimen.»*

Mutta itse luonnontieteessäkin kohtaamme melko usein teorioita, joissa todelliset suhteet on asetettu pääläelleen, peilikuva pantu perusmuodon tilalle ja jotka siis tarvitsevat mainitunlaista jaloilleen kääntämistä. Sellaiset teoriat ovat usein vallitsevina pitkän aikaa. Kun lämpöä pidettiin melkein kahden vuosisadan ajan erityisenä salaperäisenä materiaana eikä eräänä tavallisen materian liikkeen muotona, oli kysymyksessä aivan samanlainen tapaus, ja mekaaninen lämpöteoria suoritti jaloilleen kääntämisen. Siitä huolimatta on lämpöaineorian hallitsema fysiikka keksinyt koko joukon erittäin tärkeitä lämmön lakeja, ja varsinkin Fourierin ja Sadi Carnotin⁴² kautta raivannut tien oikealle käsitykselle, jonka oli vain käännettävä edeltäjänsä keksimät lait jaloilleen ja käännettävä ne omalle kielelleen.** Samoin on kemiassa flogistinen teoria³⁰ vuosisataisella kokeellisella työllä hankkinut ensimmäisenä sen aineiston, jonka avulla Lavoisier saattoi keksiä Priestleyn esittämässä hapessa mielikuvituksellisen flogistonin reaalisen antipodin ja siten kumota koko flogistisen teorian. Mutta tämä ei suinkaan merkinnyt flogistiikan koetulosten häviämistä. Ne päinvastoin pysyivät voimassa, ainoastaan niiden muotoilu oli kumottu, ne käännettiin flogistisesta kielestä nykyisin päteväälle kemialliselle kielelle ja säilyttivät sikäli merkityksensä.

Hegelin dialektiikka suhtautuu rationaaliseen dialektiikkaan samoin kuin lämpöaineoppi mekaaniseen lämpöteoriaan, kuin flogistinen teoria Lavoisier'in teoriaan.

*Kirjollitanut F. Engels toukokuussa — ke-
säkuun alkupuolella 1878*

*Julkaistu ensi kerran saksan ja venäjän
kielellä kokoelmassa »Архив К. Маркса и
Ф. Энгельсов», кн. II, 1925 г.*

*Julkaistaan
hänsikirjoituksen mukaan*

Suomennos saksasta

* Ks. tämän julkaisun 2. osaa, s. 85. *Toim.*

** Carnotin funktio C käännettiin kirjaimellisesti ylösalaisin $\frac{1}{C}$ = absoluuttinen lämpömäärä. Ilman tätä jaloilleen kääntämistä sillä ei ole mitään merkitystä.